

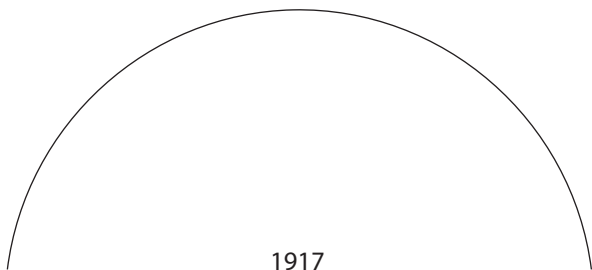
ПЕРЕДМОВА

Уперше ім'я Леся Лозовського, учня Георгія Нарбута і Михайла Бойчука, почула ввечері 30 листопада 2012 року. З подругою йшли Вознесенським узвозом у Києві, на якому тоді ще збереглося кілька одноповерхових дерев'яних будинків початку ХХ століття, і подумали: хто ж у них жив? Які історії бережуть ці стіни? Загуглили. Виявилось, крім Олександра Богомазова, на честь якого на Вознесенському узвозі, 18 встановили меморіальну дошку, на цій вулиці жив і трагічно загинув Лесь Лозовський (1900—1922). “Згідно з відомостями, що поширювались у середовищі київської інтелігенції, виконавці вбивства на подушці покійного, довкола голови, розклали коштовності, вказуючи цим на політичний характер вбивства”, — зачитала подруга інформацію з вікіпедії, і у цю секунду мене перемакнуло. Такої секунди не було ані до, ані після: ніби перемістилась в іншу реальність, щойно почула ім'я Лозовського та обставини його загибелі. Наступного ранку пішла в Бібліотеку Ярослава Мудрого і почитала журнал “Образотворче мистецтво”, № 5 за 1981 рік, зі статтю Сергія Білоконя про Леся Лозовського. Життя і творчість Леся Лозовського досліджували історик Білокінь, мистецтвознавець Дмитро Горбачов, колекціонер Ігор Диченко.

Час з 1 грудня 2012 року до лютого 2014-го я повністю присвятила Лесю Лозовському. Занурилась у цілковито новий для мене світ, навіть два світи: історії революції 1917—1921 років та українського мистецтва. Читала десятки книжок і статей, які тільки могла знайти на цю тему; особливо вразилася мемуарами Сержа Лифаря.

Друзі були шоковані: замість звичних до обговорення тем на кшталт електронної музики, розповідала, як у Києві протягом тих років двадцять разів змінювалася влада; як вмирили люди на вулицях, де ми зараз сидимо у кав'ярнях.

Книга “22” заснована на реальних фактах (з джерелами можна ознайомитися у бібліографії). Описи Києва, історичні події, персонажі й навіть ситуації — не вигадані. Інформації про ті роки виявилось на диво багато, і різноманітної; робота над текстом просувалася швидко. Щойно подумаю: добре було б віднайти певну інформацію — відразу вона і з'явилася. Ніби сам дух Леся Лозовського супроводжував у написанні. Взаємини з персонажем не просто склалися: ми з ним ніби породичалися. Питання про межу між реальністю і вигадкою для мене перестало існувати. Усі герої книги носять справжні імена, хоча деякі ситуації і вигадані. Хтось може бути шокований прямотою, вільним поводженням з реальними особами.

Лесь зайшов до Академії аж такий певний себе, наче колись уже тут був. Але ж ні! Академія щойно була створена, і Лозовський мав стати одним із перших її учнів. Це був високий, стрункий юнак, худорлявий з лица. Впадала в око деяка диспропорція: надто маленька голова щодо зросту. Очі не карії, як часто буває у чорнявих, а якраз чорні; погляд гарячкуватий, гострий, неспокійний. Густе волосся, стрижене «під горщик», спадало майже до брів. Лесь мимохідь озирає безбарвні стіни Педагогічного музею на вулиці Володимирській (саме тут розташувалася новоутворена Академія), уявляючи їх полотном, на якому можна було б малювати. Робіт у нього поки що було небагато — усього кілька ескізів та навчальний альбом, привезений з Москви. Там, у Строгановському училищі, він сумував за Києвом, де народився і виріс. Тож із радістю повернувся. А тут ще й така новина: відкрито Українську академію мистецтв. Уперше! Серед засновників — Михайло Грушевський, голова створеної лише в березні 1917 року Української Центральної Ради. Схильний до помітних особистостей політичної орбіти, Лесь навіть задумав намалювати портрет Леніна.

— Хлопче, проходите! — запросили його на співбесіду в кімнату, вікна якої виходять на Оперний театр. Це була приймальня директора Академії, за столом сиділо кілька її викладачів. Лесь поклав на стіл перед ними теку з роботами, привітно та діловито всміхнувся. І лише тоді підвів очі, із задоволенням дивлячись на своїх майбутніх вчителів. А на Леся вже чекала несподіванка: лисуватий чоловік, одягнений не в костюм, як усі, — а в синій жупан, підперезаний широким паском, у жовтих чоботах із натуральної шкіри. Ще й з вусами!

— Назвіть себе, будь ласка, — ніби суворо наказав чоловік, але в кутках його губ ховалася усмішка. Лесь був занадто молодим, щоб побачити її отак, з першого погляду. Вся постава його раптом змінилася — набула зухвальства.

— Александер Лозовский.

— Де вчився?

— У київському художньому училищі (майстерня Козіка) та московському Строганівському училищі, — пафосно промовив Лесь. Він полюбляв розповідати про себе й тому додав: — Я благородного походження.

Професори тим часом роздивлялися його малюнки. Лозовський здогадався, хто цей екстравагантно вдягнений чоловік. Бачив у газеті фотографію засновників Академії на чолі з Грушевським. Це Нарбут.

ків, пронириливих журналістів, акторок кафе-шантанів, власників прибуткових будинків та пересічних обивателів — як листя восени.

Німці не могли жалітися на відсутність апетиту: їли вони всюди — в ресторанах, кафе, на ринках. Їли віденські шніцелі та жирні пончики, шашлики та сметану. Німці веселилися та були цілком задоволені життям. Вони вірили, що підкорять собі світ. Елегантний ресторан «Прага» на даху височенного будинку, як завше, був повний веселою і безжурною публікою: ніби нічого, що робиться в столиці, їх не обходить.

Київ скидався на обшарпаний курорт, переповнений ущент. Кияни губилися серед біженців з півночі. Хрещатик був першим етапом російської еміграції до одеської набережної, до турецьких островів, до берлінських пансіонів та паризьких мансард. Щодня відвідувачі нових ресторанів, паштетних, шашличних товстішали на очах. З'являлися казино з азартними іграми та безліч комісійних магазинів, де продавали хутро, натільні хрести, ікони з різаними, столове срібло, сережки, шотландські пледи, мережива. Гроші ходили різні — царські, керенки, українські; ніхто не знав, які з них гірші. Біля Думи спекулянти пропонували тим, хто хоче, німецькі марки, австрійські крони, фунти, долари. Коли з'являлися новини про невдачі німців у Франції, марки падали, а фунти підіймалися. Особливо привабливими покупцям здавалися долари; причому спекулянти — чи то щоб виявити фантазію, чи то щоб більше заробити — розподіляли долари за категоріями. Дорожчими визнавалися ті, що «з биками». Офіцери також ділилися на категорії: були прихильники Денікіна, красновці, кубанці, представники астраханського війська. Усі, однак, лаяли більшовиків, самостійників і євреїв. Україна становила собою дореволюційний уламок з печаткою Російської імперії.

Штучним натиском здійснили експеримент над українським народом — замість царя владу доручили гетьманові Скоропадському. У нього не припинялися прийоми декольтованих дам і чоловіків у мундирах з орденами. Уряд, піклуючись про впровадження своєї влади серед селянства, відкриває з'їзд багатих хліборобів. Російська буржуазія почувалася в Києві наче вдома, як і раніше вважаючи Україну підвладною провінцією своєї держави, а українську мову — кумедною говіркою.

Проте така система не могла бути життєздатною. То був період, коли під впливом німецької поразки та революції гетьман Скоропадський уже не міг більше розраховувати на широку підтримку загалу. Поповзли чутки: союзники розбили німців. У Німеччині неспокойно: на чолі нового уряду стоїть якийсь «німецький Керенський» на ім'я Макс Баденський.

— Ну, я багато на що здатний, але не знаю, що саме треба робити... — засумнівався Лозовський.

— Так чи ні? — Меллер раптом з м'яко-залицяльного змінив тон на жорсткий та непохитний. — Знаєш, безліч інших юнаків можуть погодитися на це.

Лесь Лозовський раптом подумав, що вибору все одно немає. І погодився.

— Добре, — знову привітно всміхнувся Меллер. — Отже, слухай. Перше, що ти маєш зробити, — відвідати завтра спіритичний сеанс. Ось адреса. — І простягнув клаптик паперу з номером будинку на вулиці Революції.

Лесь першої ж миті звернув увагу, що номер квартири, де мав відбутися спіритичний сеанс, — 22. Але все одно пішов туди.

Будинок на вулиці Революції належав до тих давніх хаток, що їх можна несподівано здибати в Києві біля шестиповерхових кам'яниць. Зелений зіржавілий дах, дерев'яні надвірні віконниці, патріархальний палісадник перед вікнами та провалені сходи до перекошеного ганку свідчили про більшу давність, ніж визнає право на вкрадені й загублені речі. Але — диво — тут навіть був домофон. Модний пристрій мав систему, запозичену з пароплавів, де саме так сполучався капітанський місток з машинним відділенням, — «розмовні труби». Це давало відвідувачеві змогу з вестибюля доповісти про себе покоївці потрібного приміщення. Простий пристрій складався зі звичайних сталевих труб діаметром три сантиметри, заведених у стіну стояками, з відводами у вестибюлі (на спеціальній панелі з номерами квартир) і в кожній квартирі. Унизу треба було енергійно дмухнути у відповідний отвір — що Лесь не без задоволення й зробив, — і тоді в передпокої потрібної квартири лунав сюрчок-вставка. Вийнявши його, покоївка вела розмову з відвідувачем.

Будинок був дуже дивним. У кімнатах електричне світло старанно заабажурено і скрізь по кутках напівмістичні сутінки. М'які фотелі, килими, дивани з пахучими подушками були найкраще пристосовані для таких тендітних гостей, як духи, що їх зараз мають викликати. На стінах висіло безліч картин. Увагу Леся Лозовського полонила картина «Острів мертвих» — він і раніше бачив її, але зараз вона виглядала якось особливо жажливою. На полотні швейцарського художника-символіста Арнольда Бекліна зображено човен, що наближався до маленького скелястого острова. У човні двоє: гребець та постать у білому, перед якою стоїть довгий прямокутний ящик — ніби труна. Лесь знав, що кипариси асоціювалися в Південній Європі зі смертю, адже часто росли

Лесь Лозовський
Фото 1916 року

ХООЧИНА ПРОИСШЕСТВИЙ.

ЗАДЕРЖАНИЕ КОНОКРАДОВ.

В последние дни в городе уместилась кража лошадей. Губрозыском приняты энергичные меры к поимке злоумышленников, причем им задержан гр. Козменко, оказавшийся профессиональным конокрадом. У задержанного обнаружены похищенные лошади, и уличенный в краже сознался.

УБИЙСТВО.

— В ночь на 22 марта по Вознесенскому сп., в д. № 27, кв. 6, неизвестными злоумышленниками убит гр. Александр Лозовский. Убийство совершено с целью грабежа.

КРАЖА МУКИ НА ГОСУД. МЕЛЬНИЦЕ.

— Заведующий 2-й Госуд. мельницей в поселке заявил в губрозыск о краже с мельницы 60 пудов муки. Губрозыском

Фото газеты "Пролетарська правда" з повідомленням про вбивство Леся Лозовського. 24 березня 1922 року.

БІБЛІОГРАФІЯ

Книжки

Tyler P. The divine comedy of Pavel Tchelitchev : a biography / Parker Tyler. — London : Weidenfeld & Nicolson, 1969. — 504 p.

Авангард и театр 1910—1920-х годов / Рос. акад. наук, Гос. ин-т искусствознания ; [редкол.: Г. Ф. Коваленко (пред.) и др.]. — Москва : Наука, 2008. — 686, [1] с. : ил.

Амазонки авангарда : [сборник] / Рос. акад. наук, Гос. ин-т искусствознания М-ва культуры Рос. Федерации, Комис. по изучения искусства авангарда 1910—1920-х гг. ; [редкол.: Г.Ф. Коваленко (пред.) и др.]. — Москва : Наука, 2004. — 338, [1] с.

Анатолій Петрицький : Спогади про художника / упоряд. Л. Петрицька, Д. Горбачов. — Київ : Мистецтво, 1981. — 112 с., 24 л. іл.

Бажан М. П. У світлі Курбаса / Микола Бажан // Твори : у 4 т. / Микола Бажан. — Київ, 1985. — Т. 3. — С. 271—335.

Белецкий П. А. Георгий Иванович Нарбут / П. Белецкий. — Ленинград : Искусство, 1985. — 240 с. : цв.ил.

Богуцкий К. Гермес Трисмегист и герметическая традиция Востока и Запада / сост. К. Богуцкий. — Киев : Ирис ; Москва : Алетей, 1998. — 623 с.

Боулт Д. Художники русского театра, 1880—1930 : собрание Никиты и Нины Лобановых-Ростовских : [каталог] / текст Джона Боулта. — Москва : Искусство, 1990—1994. — Т. 1. — 1990. — 112 с., [96] л. цв. ил. ; Т. 2. — 1994. — 420 с., [51] л. цв. ил.

Булгаков М. А. Белая гвардия : роман / М. А. Булгаков ; вступ. ст. В. Сахарова. — Москва : Дет. лит., 1990. — 286 с. : ил.

Вертинский А. Н. Дорогой длинною... / Александр Вертинский. — Москва : АСТ, 2004. — 607 с. : ил.

Виды Киева : [альбом]. — [Б. м. : б. и., 1911?]. — [44] л. ил.

Вороний М. Український театр під час революції / Микола Вороний // Театр і драма. — Київ, 1989. — С. 293—304.

Галайба В. Борьба с преступностью в старом Киеве / Василий Галайба. — Киев : Скай ХОРС, 2012. — 192 с.

Ганна Собачко : [альбом] / авт. тексту та упоряд. Г. А. Местечкін. — Київ : Мистецтво, 1965. — 47 с. : іл. — (Майстри народного мистецтва).

Геврик Т. Втрачені архітектурні пам'ятки Києва / Т. Геврик. — Нью-Йорк : Український музей, 1982. — 64 с.

Георгій Нарбут : альбом / авт.-упоряд. П. О. Білецький. — Київ : Мистецтво, 1983. — 119 с.

Голубець М. Український килим : друга вистава / Микола Голубець ; Гуцульське мистецтво в Косові. — Львів : [б. в.], 1936. — 16, XVI, [2] с.